

HALKEVLERİ (1932-1951), TEMSİL ŞUBELERİ VE BİR ÖRNEK: ADANA HALKEVİ TEMSİL ŞUBESİ

NURHAN TEKEREK*

ÖZ

Halkevleri 1932-1951 yılları arasında etkinliklerini sürdüren kuruluşlardır. Amacı; *Mustafa Kemal Atatürk*'ün ilke ve devrimleri doğrultusunda, halkın sosyal ve kültürel alanda gelişimine katkıda bulunmaktır. Aynı zamanda, 1929 Ekonomik Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan etkilenen *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*'ni yıpratmaya yönelik risklere karşı, cumhuriyet coşkusuyla bir kültür seferberliği yaratmak ve cumhuriyet bilincini yükseltmek yolunda bulunan bir çözümdür. Kuruluş aşamasında, Osmanlı'nın son döneminde *Milliyetçilik* ideolojisiyle örgütlenen birçok demekle birlikte, özellikle Türkocakları'nın örgütlenme ve çalışma biçiminden etkilenmiştir. Aynı süreçte, ülke dışından birçok benzeri örgütlenmeler de araştırılıp incelenmiştir. Türkocakları'nın 1931 yılında kapanmasından sonra 1932 yılında kurulan *Halkevleri*'nde, her vatandaşın tercih edebileceği çeşitli şubeler vardır. Dil Şubesi, Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze Şubesi ve Temsil Şubesi gibi.

Halkevleri Temsil Şubeleri'nde temel amaç; "*Milliyetçilik, Halkçılık, Devrimcilik*" ilkeleri çerçevesinde, yeni Türkiye'nin oluşum sürecine tiyatro yoluyla katkıda bulunmaktır. Temsil Şubesi üyelerinin çoğunluğu cumhuriyet coşkusuyla dolu tiyatro heveslisi gönüllülerden oluşur. *Halkevleri Temsil Şubeleri*'nin içinde en etkin olanlardan biri de *Adana Halkevi Temsil Şubesi*'dir. Genelde *Halkevi* çalışmaları ve özelde *Temsil Şubesi* etkinlikleri, her ne kadar topyekün bir bilinçlendirme ve halkın kültürel donanımını zenginleştirme iddiasıyla gerçekleştirilse de, gerek dünya, gerekse Türkiye koşulları nedeniyle bu iddia süreklilik kazanamamış, 1951 yılında da Demokrat Parti tarafından kapatılmıştır. Öte yandan, *Kemalist* ilkeler ışığında yapılan pek çok araştırma-inceleme ve uygulamalar ciddi bir kültürel-sanatsal birikim de sağlamıştır. Özellikle tiyatro alanında sağlanan bu birikim, altmışlı yıllardan başlayarak Türk Tiyatrosu'nun yükseliş dönemine kayda değer katkılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, tiyatro, Türkiye Cumhuriyeti, drama, Adana.

HALKEVLERİ (THE PEOPLE'S HOUSES), THEIR BRANCHES OF DRAMA AND AN
EXAMPLE: BRANCH OF DRAMA OF THE PEOPLE'S HOUSE IN ADANA

ABSTRACT

Halkevleri (The People's Houses) were foundations which kept up their activities between the years 1932 and 1951. Their purpose was contributing to the social and cultural development of the public in accordance with *Mustafa Kemal Atatürk*'s principles and revolutions. Besides, they were the solution, considered as raising the consciousness of republic and creating a cultural progress with the enthusiasm of republic, for deteriorating risks against modern *Republic of Turkey* which was under

---

* Doç.Dr. Nurhan Tekerek, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, mail: nurhan@sdu.edu.tr. Isparta, TÜRKİYE.

the effect of both economic crisis of 1929, and second World War. At the stage of founding, they were influenced by many associations which were organized with the ideology of *Nationalism* during the final era of the Ottoman, especially by organisation and activity form of *Türk Ocakları* (Turkish Hearths). At the same stage, so many similar organisations of foreign countries were also researched and examined. *The People's Houses*, founded in 1932 after the closure of Turkish Hearths in 1931, had various branches offered to the preference of each citizen. such as: Branch of Language, of Literature, of Fine Arts, of Social Aid, of People's Education Classes and Courses, of Library and Publications, of Paysants, of Museum, and finally of Drama

Main purpose pursued by the *Branches of Drama of the People's Houses* was contributing, through theatre and within the frame of such principles as "*Nationalism, Populism, Revolutionism*", to the constitution of modern Turkey. Most of the members frequenting the Branch of Drama were volunteers feeling a desire for theatre and whose hearts were full of enthusiasm of republic. One of the most active Branches of Drama was the Branch in Adana. Even though workings of the *People's House* in general and activities of *Branch of Drama* in particular were realized with the claim of enriching the cultural life of the public and rendering people conscious in total, this claim could not gain continuity because of the conditions of Turkey and the world. Consequently, these houses were closed by Democratic Party in 1951. Yet, many researches, studies and applications that were carried out under the light of Kemalist principles, resulted in a considerable amount of cultural and artistic accumulation. The experience, which was achieved in the field of theatre, provided a precious contribution to the ascending era of *Turkish Theatre*, as started by sixties.

Key Words: The People's Houses, theatre, Republic of Turkey, drama, Adana.

Giriş

1932-1951 yılları arasında, Atatürk devrim ve ilkeleri temelinde, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılandırılması sürecinde Anadolu'nun dört bir yanında örgütlenen ve etkinliklerini sürdüren Halkevleri, her alanda olduğu gibi, tiyatro alanında da, kültür-sanat tarihimize tartışılmaz katırları olmuş kuruluşlardan biridir. Özellikle Türk Tiyatrosu'nun en parlak dönemini oluşturan altmışlı ve yetmişli yıllardaki tiyatro hareketi, Halkevleri'ndeki tiyatro etkinliklerinin oluşturduğu birikim üzerinde yükselmiştir.

Halkevleri (1932-1951)

Halkevleri örgütlenmesi cumhuriyet tarihimizin, köy enstitüleriyle birlikte en özgün ve kayda değer kuruluşlarından olmakla beraber benzeri yapılanmaların ve modellerin gerek Türkiye özelinde Meşrutiyet Dönemi'nde, gerekse dünya genelinde dönüşüm geçiren ülkelerde var olduğu ve kuruluş aşamasında halkevlerinin bu örneklerden etkilenecek yapıldığı söylenebilir. Nurhan Karadağ da *Halkevleri*'nin yapılanmasını etkileyen ülke içinde ve dışında kurulan çeşitli derneklerden etkilendiğini belirterek, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun *Halkın Evi* kitabında da işaret ettiği gibi¹, Meşrutiyet Dönemi'nde, halkı terbiye etmek üzere

¹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, CHP Halkevleri Bürosu, Kılavuz Kitaplar, No: 29, s: 21-22.

kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk Ocakları ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti gibi yapılanmaların da, *Halkevleri*'nin işlevine benzer bir işlevi yerine getirdiğini ifade eder².

12 Mart 1912'de açılan ve Osmanlı'nın son döneminde, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin millileşme ve millileştirme söylemlerinin temelini oluşturan Türkçülük, milliyetçilik çerçevesinde çalışmalarını yürüten Türk Ocakları, cumhuriyet sonrası Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, devrim ve ilkelerle de örtüşen programını halk yığınlarına anlatmak ve benimsetmek amacıyla oluşturulan *Halkevleri*'nin de kuruluşunu ve işleyişini etkileyen yapılardan en önemlisidir. Nitekim Halkevleri Nizamnamesi'nde de, Cumhuriyet temelinde benzeri bir söylemle yer alan amaç, Türk Ocakları Nizamnamesi'nde : “ *akvâm-ı İslamiyyenin bir rûkn-ü mühimmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimâî, iktisadî seviyelerinin terâkki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâlîne çalışmaktır*”³ diye ifade edilir. Mütareke yıllarını ve savaşı takiben, 1923'de Türkçü, Turancı görüşlerini yeniden gözden geçirerek bir kez daha Anadolu çapında örgütlenir Türk Ocakları. *Halkevleri* amaçlarını çağrıştıracak biçimde Nizamnamesi'nin amaçlar bölümünde; “ *Türk Ocağı adlı kulüpler açarak, dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşr edecek, mektepler açmaya çalışacaktır. Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek iktisadî ve ziraî teşvik ve irşâtlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir*”⁴ diyerek gerçekleştireceklerini sıralar.

Türk Ocakları'nın alt yapısını oluşturan II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulmuş Türk Derneği (Kuruluş: 1908), Türk Yurdu (Kuruluş: 1912) gibi birçok Türkçü-Turancı dernek de vardır. Türk Ocakları'nın kuruluşundan sonra da İstihlakî Milli Cemiyeti (1912), Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti (1916), İzmir'de kurulan Halka Doğru Cemiyeti (1917) gibi dernekler Türk Ocakları'nın amaç ve ilkeleri doğrultusunda, Türk milliyetçiliğinin sosyal ve kültürel alanlarda yaygınlık kazanması adına oluşturulmuş derneklerdir. Gerek mütareke yılları, gerek savaş ve savaş sonrasında, yeni cumhuriyetin kuruluş sürecinde bütün bu güçler etkin rol oynar. Tarık Zafer Tunaya da; “ *Halkevleri: Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türk Ocakları yerine kaim olmak ve kültür politikasını tahakkuk ettirmek üzere kurduğu bu müesseseler aynı zamanda Türk Ocakları'nın manevî varisi de sayılmışlardır*.”⁵

² Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s: 14-24.

³ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul I.B. 1997, s: 100.

⁴ Füsün Üstel, *a.g.e.*, s: 100.

⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1952, s: 389-392.

Halkevleri'nin kuruluş sürecinde Türkiye dışındaki pek çok ülkedeki benzeri örgütlenmelerden esinlenilmiş olabileceğini belirten Nurhan Karadağ, *Halkevleri*'nin çıkarttığı *Ülkü* dergilerinde yayımlanan birçok araştırma-inceleme yazılarından da kanıtlar göstererek, halkevleri ve halk eğitimi konusunda bu modellerden de yararlandığını belirtir.⁶ Örneğin bu yazılardan biri Selim Sırrı'ya aittir. "İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı" başlıklı makalesinde Bolşevik ve İtalyan faşist yönetimini karşılaştıran Selim Sırrı, bu örgütlenmeler, çalışma biçimleri ve etkinlik alanları üzerine bilgi verir.⁷ Nusret Kemal'in *Meksika'da Köy Terbiyesi* adlı çevirisinde de, Meksika'da 1932'de kurulan Casa Del Pueblo'lardan (Halkın Evi) söz edilerek, halkın evi denilen bu köy okullarında, köylüyü günlük yaşamından ve üretkenliğinden kopartmadan modern yaşamın ve sağlık kurallarının uygulamalı eğitim ile verildiği, bu arada eğitim ve eğlence amaçlı tiyatro etkinliklerinin de yaygınlaştırıldığından söz edilir.⁸

Dolayısıyla 1931 yılında, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası'na devrinin ardından 1932 yılında hayata geçirilen ve kısa sürede tüm Türkiye'ye yayılan Halkevleri, belli bir araştırmanın sonucunda elde edilen birikimin üzerinde yükselen genç Cumhuriyet'in ideolojisini benimsetmek amacıyla örgütlenmiş kuruluşlardır. Cumhuriyet Halk Fırkası yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasal platformda temsil eden ve cumhuriyet ilkelerini gerçekleştirmek üzere *Mustafa Kemal* öncülüğünde yola çıkan bir oluşumdur. Cumhuriyet Türkiye'si'nin yeni ekonomik plan ve programını hayata geçirebilmek için üst yapıda da yeni bir hareket gereklidir. Kitlelerin de desteğini almak için kültürel ve sosyal alanda topyekün bir seferberliğe gidilmelidir. Adeta bir mucize gerçekleştirerek, emperyalist işgale karşı verdiği mücadeleden yengiyile çıkan Anadolu halkı savaştan yeni çıkmıştır, yorgundur. Yüz yıllardır sarayı besleyen ve bir "sürü" gibi görülen Anadolu köylüsü iyice yoksullaşmıştır. "Ulus Toplum" a geçmenin gerektirdiği düşünsel donanımdan ve eğitim olanaklarından yoksundur. Ayrıca II. Paylaşım (Dünya) Savaşı'na neden olan 1929 ekonomik bunalımı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne olan güveni her an sarsabilecek bir ortam yaratmıştır. İçerden ve dışardan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı halkı bilinçlendirecek cumhuriyetçi *Kemalist* kadroları bir araya getirecek yeni bir örgüt gereklidir. Anıl Çeçen de Halkevleri'ni anlattığı yapıtında *Halkevleri*'nin kuruluş gerekçesini; "Ülkede yönetici kesim dünya bunalımı karşısında sorunu ekonomik açıdan çözemeyince

⁶ Nurhan Karadağ, *a.g.e.*, s: 22.

⁷ Selim Sırrı, "İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı", *Ülkü Dergisi*, C: I, (Nisan 1933), Sayı: 3, s: 241-243.

⁸ Katrene M. Cook, "Meksika'da Köy Terbiyesi", Çeviren: Nusret Kemal, *Ülkü Dergisi*, C: III, (Nisan 1934), Sayı: 144-151.

Nurhan Karadağ, *a.g.e.*, s: 23.

bu kez ideolojik açıdan geliştirilecek bir çözüme öncelik tanıldılar. Ekonomik programlar ve endüstrileşme planları ile geliştirilmeye çalışılan liberal ekonomi sarsılınca ülkede yeniden tartışmalar büyümeğe başladı. Cumhuriyetin kuruluşundan yokluğu duyulan yeni örgütlenme olayı işte tam bu sırada gündeme geldi. Ekonomik sarsıntının ülke çapında büyük tartışmalar yaratmasından çekinen yönetim tam bu sırada yeni bir heyecan başlatmak ve devlet halk arasında kopukluğu gidermek üzere Halkevlerinin kuruluşunu gerçekleştirdi.⁹ Bu gereksinimi gören Mustafa Kemal bir yurt gezisine çıkar. Gereçesini de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde şöyle açıklar.

“ Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrak etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içerden ve dışardan gelebilecek tehlikelere karşı masûniyet için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir tâmime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucib hizmetleri sebkemiş olan Türk ocaklarının aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasıyla yek vücud olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir”¹⁰.

Böylece *Halkevleri*'nin açılması için Mustafa Kemal tarafından ilk adım atılır. Jön Türk milliyetçiliğinden miras kalan ve “ kendine uygarlaştırma misyonu vehmeden seçkin aydınlardan oluşan ”¹¹ ve 267 şubesi, 32 bin üyesi olan Türk Ocakları, seçkinci ve kolonyal tavırlarından ötürü, etkinliklerini milliyetçilik çerçevesinde sürdürmesine karşın 1931 yılında feshedilir. Yerine Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ideolojik bağlamda temel ilkelerinden “Halkçılık, Milliyetçilik” düşüncesi çerçevesinde, her sınıftan halkın çalışmalarında yer alabileceği “Halkevleri” açılır. Halkın, Atatürk devrimleri doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan bu örgütler yeni bir dönem başlatır. Böylece halkçılıkla desteklenen, ulusalcılığın bir ideoloji olarak kitlelere yayılması *Halkevleri* aracılığıyla hayata geçirilir. “ *Halkevleri, halk kültürünün aydınlar tarafından araştırılıp öğrenilmesi işlevini görmeye beraber Kemalist kadro-*

⁹ Anıl Çeçen, *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s: 106.

¹⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C: III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s: 130.

¹¹ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s: 138.

nun halkçı ve ulusçu ideolojisinin Anadolu'ya yayılmasının kitle örgütleri oldukları"¹² der Anıl Çeçen *Halkevleri*'nin işlevini anlatırken.

Türk Ocakları'nın bütün mal ve varlıkları da Halk Fırkası'na devredilir. Tüzüğünde amacını; "*Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin, Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tesbit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğü, kaybettiği uzun yılları cesur, atılğan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeğe, medeniyet sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkîini tekrar almasını istihdaf eyer. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurt olmaktır*"¹³ diye açıklayan *Halkevleri*'nde, çeşitli uzmanlık, yetenek ve isteğe göre, her vatandaşın tercih edeceği bir etkinlik alanı bulabilmesi için çeşitli şubeler oluşturulur. *Dil Şubesi, Edebiyat Şubesi, Tarih Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Halk Dersaneleri ve Kursları Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze Şubesi, Spor Şubesi, Temsil Şubesi* gibi.

Her sınıftan ve her görüşten halkın çalışmalara katılabileceği; "*Halkevinin kapıları Fırkaya kayıtlı olan ve olmayan vatandaşlara açıktır*"¹⁴ ifadesiyle belirtilse de, tüm halk kesimlerini toparlamak ve birleştirmek gibi bir tezle yola çıkmasına karşın, etkinlik alanı, daha çok o yıllarda "*münevver*" denilen, bugün küçük burjuva aydını olarak nitelendirilebilecek öğretmen, memur, bürokratları içine alan "*Orta Sınıf*"ın dar sınırları içinde kalmıştır denilebilir. Cavit Orhan Tütengil de, Türkiye'nin kırsal yapısını ve sorunlarını incelediği yapıtında, bu konunun altını; "*1932-50 yıllarını kapsayan ve 478 Halkevi'ne ve 4322 Halk Odası'na ulaşan bu örgütlenme halka ve köye uzanma çabasıdır. Bütün iyi niyetine rağmen köye dışardan bakan, nutukçu ve öğütçü olmaktan kendini kurtaramayan bu gelgeç köycülük hareketi de, aydınların köyde yaptıkları piknik gezintileri halini alarak tavsamıştır*"¹⁵ diyerek çizmiştir.

¹² Anıl Çeçen, a.g.e., s: 107.

¹³ *Halkevleri Teşkilatı İdare ve Mesai Talimatnamesi, Amaçlar Bölümü, 1. Madde, Türksözü gazetesi, (23 Aralık 1931).*

¹⁴ *Halkevleri Teşkilatı İdare ve Mesai Talimatnamesi, Halkevleri Teşkilinde Umumi Esaslar Bölümü, Türksözü gazetesi, (24 Aralık 1931).*

¹⁵ Cavit Orhan Tütengil, *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Ankara 1971, s: 87.

İdari ve siyasal açıdan merkeziyetçi bir yapıya sahip olması, parti örgütüyle iç içe çalışması, dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı sırasında CHP'nin otoriter bir yöneliş içine girmesi gibi nedenler *Halkevleri* içinde de bir muhalefet oluşturmuş ve bu muhalefet CHP'nin denetiminde bu tür bir yapılanmayı reddetmişlerdir. Halk kitleleriyle organik bağın süreklilik arz etmemesi, dolayısıyla örgütlere sahiplenebilecek yeterli baskı grupları oluşmadığı için 1952 yılında kolaylıkla kapatılabilmektedir.

Adana'daki *Halkevi*'nin kapatılmasına tepkiler basına da yansır. Örneğin eski halkevcilerden Ferit Celal Güven tepkisini şöyle dile getirir:

*“ Halkevlerini, Halk Partisi'nin elinden almak için kıyasıya hareket ettiklerini bile mazur gördük, eğer bu müesseseler yeni baştan, hatta Demokrat Parti'nin politikasına uygun olarak nizamlanıp, halkın ve gençliğin emrine verilmiş olsalardı, bunu da yapamadılar, bu kurumlar bir daha bellerini doğrultmasın diye, darmadağın bir hale soktular. Adana da İzmir kadar kültür merkezlerinden biridir. Binlerce Adanalı genç caddelerde, sokaklarda avare avare dolaşmakta, toplanabilecekleri bir tek yerleri bulunmamaktadır. (...) Adana halkevi de, Seyhan Milli Eğitim Müdürlüğü'nün emrine verilerek gençliğin, halkın kültür davasına faydalı bir hale sokulamaz mıydı? Belediye'yi bu binaya nakletmekle şehir güllük gülistanlık mı olacak? ”*¹⁶

Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi

Halkevi Temsil Şubeleri'nin amacını, *Halkevleri*'nin genel yapılanması ve amacı içinde değerlendirmek gerekir. Genel merkezin saptadığı gibi, Yeni Türkiye'nin oluşum sürecine, “ *Milliyetçilik, Halkçılık, Devrimcilik* ” ilkeleri çerçevesinde tiyatro yoluyla katkıda bulunmak temel amaçtır. Halkevleri Talimatnamesi'nde *Temsil Şubelerini* ilgilendiren maddeler şu şekilde yer alır:

“ 1. Halkevleri Temsil Şubeleri, temsil sanatına heves ve istidadı olan kadın ve erkek azadan mürekkep bir temsil grubu teşkil ederler.

*2. Müsamerelerinde umumi idare heyetince mevcutlar arasında tercih edilecek veya yeniden telif ettirilecek piyesler Halkevi umumi müsamerelerinde temsil ettirilir. Bunlardan ayrı olarak temsil edilecek piyeslerin merkezce görülüp tensip edilmiş olması gerekir.”*¹⁷

Ayrıca *Temsil Şubeleri, Köycülük Şubeleri*'yle de ortak çalışmalar yürütecek, köylerde tertip edilecek kır bayramlarına katılarak, halkla “ *Sevişme ve Anlaşma* ” vesile ve vasıtaları hazırlayacaktır.¹⁸

¹⁶ *Türksözü* gazetesi, (21 Ekim 1952).

¹⁷ *Halkevleri Teşkilat İdare ve Mesai Talimatnamesi, Türksözü* gazetesi, (31 Aralık 1931).

¹⁸ *Halkevleri Teşkilat İdare ve Mesai Talimatnamesi, Türksözü* gazetesi, (27 Aralık 1931)

Tek parti yönetiminin uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik programın gi-dişatı da *Temsil Şubeleri*'nin çalışmalarına yansır. Örneğin: savaş ekonomisi ve bu sınırlı ekonomik yaşam içinde özerk bir yapı oluşturma zorunluluğu çıktığında (1940'lı yıllarda) üzerine düşen görevi yapar *Temsil Şubeleri*. Bu çerçevede dü-zenlenen bir piyes müsabakasının duyurusu, diğer *Temsil Şubeleri*'yle birlikte, *Adana Halkevi Temsil Şubesi*'nin çıkarttığı *Görüşler Dergisi*'nde de duyurulur. Şöyle ki:

“ -Ulusal ekonomi ve arttırma kurumu 12 inci Tasarruf ve yerli malı haftası münasebetiyle Halkevlerinde verilecek müsamerelerde temsil olunacak piyes için bir müsabaka tertip olunmuştur.

- Propaganda kokusu taşımadan kurumumuzun israfla mücadele, tasarrufla yaşama gayelerini üç perdelik bir piyes halinde en iyi canlandıran muharrire 150 lira telif hakkı ödenecektir.

- Piyes bir komedi veya dram olabilir. Kadın eşhas üçü geçmemelidir.

- Eserler müstear isimlerle kabul edilecektir. Gönderilecek eserler ilk Teşrin ayının 15'ine kadar Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu'nun Ankara adresine teslim edilmiş olması gerekir.”¹⁹

Halkevleri'nin içinde gerek uzun süre yayınladığı “ *Görüşler Dergisi* ”yle ve etkinlikleriyle, gerekse tiyatro çalışmalarıyla en etkin olanlardan biri *Adana Halkevi Temsil Şubesi*'dir. 19 Şubat 1933'de kurulan ve çalışmalarına başlayan *Adana Halkevi*'nin o yıl üye sayısı 60'tır. Temsil Şubesi İdare Heyeti'nin yönetim kurulunu; Aziz Bey (Komisyoncu), Bedri Yahya (Komisyoncu), Vehbi Bey (Ziraat Mektebi Muallimi), Recep Bey (Zabıt Katibi), Oğuz Bey (Gazipaşa Mektebi Muallimi) gibi üyeler oluşturur.

1933'den 1951 yılına dek tüm *halkevlerinde* oynanan oyunların büyük bir kısmı *Adana Halkevi Temsil Şubesi*'nce de temsil edilir. Bu piyeslerin bazıları; *Genç Osman* (Yazan: Şükrü Erden, Musahipzade Celal), *İstibdattan Cumhuriyete* (Yazan: Aka Gündüz), *Akın* (Yazan: Faruk Nafiz Çamlıbel), *Şer'ie Mahkemesi* (Yazan: İbnürrefik Ahmet Nuri), *İstiklal* (Yazan: Reşat Nuri Güntekin), *Mavi Yıldırım* (Yazan: Aka Gündüz), *Has Bahçe* (Yazan: Mahmut Yesari), *Çürük Merdiven* (Yazan: İbnürrefik Ahmet Nuri), *Ergenekon* (Yazan: Faruk Nafiz Çamlıbel), *Kör* (Yazan: Vedat Nedim Tör), *Mete* (Yazan: Yaşar Nabi Nayır), *Hülleci*, (Yazan: Reşat Nuri Güntekin), *İtaat İlamı* (Yazan: Musahipzade Celal), *Kanun Adamı* (Yazan: Vedat Urfi Bengü), *Yarım Osman* (Yazan: Aka Gündüz), *Fermanlı Deli Hazretleri* (Yazan: Musahipzade Celal), *Mahçuplar* (Yazan: Ömer

¹⁹ *Görüşler Dergisi*, (Ekim 1941), Sayı: 37, s: 13.

Seyfettin), *Sancağın Şerefi* (Yazan: Mahmut Yesari), *Uzun Mehmet* (Yazan: Mahmut Yesari), *Tavsiye Mektupları* (Yazan: Mahmut Yesari), *Ateş* (Yazan: Musahipzade Celal), *Palavra* (Yazan: Reşit Baran), *Zehirli Kucak* (Yazan: Loic Le Gouriadec), *Kumar* (Köy Oyunu), *Himmet'in Oğlu* (Yazan: İbnürrefik Ahmet Nuri), *Çakır Ali* (Yazan: Ferid Celal Güven), *Hastalık Hastası* (Yazan: Moliere), *Antigone* (Yazan: Sophokles), *Jül Sezar* (Yazan: Shakespeare), *Kaplıca Dönüşü* (Yazan: Mahmut Yesari), *Ceza Kanunu* (Yazan: İbnürrefik Ahmet Nuri), *Paydos* (Cevat Fehmi Başkut), *Küçük Şehir* (Yazan: Cevat Fehmi Başkut), *Ateşle Oynanmaz* (Yazan: Muammer Gözalan) dır.²⁰

Halkevi tiyatro gösterileri “*Temsil*” olarak niteleniyor çoğunlukla. Bunun da nedeni piyeslerin konusu ve içeriğiyle ilintili olmalı. Çünkü sergilenen piyeslerin büyük bir kısmında belli bir ideolojiyi temsil eden ve ona karşı olan kişiler işlenir. *İyi İnsan-Kötü İnsan*, *Doğru İnsan-Yanlış İnsan*, *Erdemli İnsan-Erdemsiz İnsan* gibi prototipler aracılığıyla bir etik sunulmaya çalışılır. Böylece “*İyi Yurttaş*” kavramı idealize edilir.

Örneğin; *Adana Halkevi Temsil Şubesi*'nde 23 Şubat 1934'te temsil edilen *İstibdattan Cumhuriyete* adlı piyeste, saltanat dönemi ile cumhuriyet dönemi karşılaştırılır. 1935 Mayıs'ında oynanan *Mete* piyesinde, 22 yüzyıl önce yaşamış ve Çin'de hakim olmuş büyük Türk Hun İmparatoru Mete ve erdemliliği anlatılır.²¹ 17 Ocak 1937'de sahneye getirilen *Himmet'in Oğlu*'nda; Eskişehir çevresinde bir köyden hukuk eğitimi için İstanbul'a giden bir gencin, kendini safahat alemine kaptırması ve beş parasız köyüne dönüşü canlandırılır. İstanbul'un baş döndürücü hayatına atılmış saf bir gencin tedbirsizliği ve bundan doğan feci halleri, neden sonra gencin kaybettiği bilincinin tekrar yerine gelmesi anlatılır.²² 26 Şubat 1940'ta temsil edilen *Yanık Ömer*'de; “*Yurt sevgisiyle dolu ve içi tertemiz bir köy delikanlısı karşısında, milli duygularını kaybeden, dejenere bir züppenin gülünç ve zavallı hali, saf ve bâkir gönüllerin duyabileceği içli ve ateşli bir aşk vak'ası ile süslenerek gösterilmek istenir.*”²³ Loic le Gouriadec'ten Sait Ali'nin dilimize çevirdiği *Zehirli Kucak*'ta da başka bir moral değer sunulur. Frengi gibi ahlak anlayışıyla yakından ilişkili bir hastalık aracılığıyla iyilik-kötülük, ahlaklılık-ahlaksızlık kavramları sorgulanır.²⁴

²⁰ Nurhan Tekerek, *Cumhuriyet Dönemi'nde Adana'da Batı Tarzı Tiyatro Yaşamı 1923-1990*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s: 77..80.

²¹ Nurhan Tekerek, *a.g.e.*, s: 80- 81.

²² Naci Eser, “Halkevi Gençliğinin Verdiği Son Eser: Himmet'in Oğlu”, *Türksözü* gazetesi, (18 Aralık 1937).

²³ Verda Erman, “Yanık Osman(Efe)”, *Türksözü* gazetesi, (1 Mart 1940).

²⁴ Nurhan Tekerek, *a.g.e.*, s: 83.

Adana Halkevi Temsil Şubesi'nde, Abidin Dino'nun katkılarıyla gerçekleşen *Kumar* adlı köy oyunu denemesi, tiyatromuzun özgünleşme sürecinde, önemli bir kuramsal ve uygulamalı adımdır. Edinilen deneyimler ve çalışmalar sonucunda, temsiller ve izleyici(halk) arasında bir iletişim eksikliği olduğu saptanır. Bu saptamayı yapan kişilerden biri de Abidin Dino'dur. Ritüellerle halk arasında ilişki- den söz eden Dino; " *Tiyatrosuz hiçbir millet yoktur. Köy halk temsillerinde ka- dim dini (ritüel) merasimlerin kıvrıntıları hala sezilmekle birlikte zamanı ve hadi- seleri, sosyal münasebetleri aksettirmekten geri kalmaz. Halk aktör, mekan ve niyet bakımından bir ayrılığı lüzum görmez*"²⁵ diyerek, bu nedenle yeni Türk aktörünün ancak halk kaynaklarından yararlanarak yetiştiği takdirde, özgün ve yerel üslubunu bulabileceğini belirtir. Bunun için: " *Almanca veya İngilizce oy- namaktan sıyrılıp, Türkçe oynayan aktörlerin yetişmesini temin etmeli. Jestin samimiyetini halkta aramak icap ediyor. Bu anlayışla bilhassa dramaturji ba- kımından geri kalmış köy oyunlarını nihai bir gaye telakki ettiğimizi zannettirme- melidir. Köy oyunu sağlam bir tedris-i mebdeidir.*"²⁶

Dino, özgün tavrı ve üslubu bulduktan sonra, seyirciyle daha sıcak bir ileti- şimin kurulabileceğini belirterek, köy oyunu denemesinin, bize özgü tiyatronun oluşumunda bir başlangıç olacağını ifade eder ve böyle bir uygulamayı hayata geçirmek için üç yol önerir:

" A. Nazari birkaç konuşma;

1. Tiyatronun psikolojik saikleri (güdüleri)
2. Aktörlük psikolojisi
3. Yerli tiyatro psikolojisi

B. Provalar;

1. Mevzuun müştereken düşünülmesi
2. Bir mevzuun irticalen oynanması
3. Kritik

C. Köyde temsil;

1. Köylü temsillerini görmek ve tetkik etmek
2. Köy tiyatrosuna göre hazırlanmış, yetişmiş temsil kolunun köylü ortasında, hatta köylünün iştiraki ile oynanması."²⁷

²⁵ Abidin Dino, "Halkevi'nde Köy Tiyatrosu", *Görüşler Dergisi*, (Nisan 1943), Sayı: 52, s. 14.

²⁶ Abidin Dino, a.g.e., s: 14.

²⁷ Abidin Dino, "Halkevi'nde Köy Tiyatrosu", *Görüşler Dergisi*, (Mayıs 1943), Sayı: 53, s: 13-14.

Dino'nun önerileri Adana'nın Gerdan Köyü'nde uygulanmaya konulur. Köyün en önemli sorunu "kumar" dan yola çıkılarak oluşturulur. Kumar sorununun altında yatan, köylünün devlete buğdayını satmaması sorununa da çözüm aranır. Dönüş yolculuğunda Dino düşüncelerini şöyle ifade eder:

"Yaptığımızı memleket ölçüsünde tatbik etmek için ne lâzım? Her vilayette mevcut olan beş altı kabiliyetli arkadaşı birleştirmek, bir seyyar profesyonel nüve etrafında amatör olarak halkevlerinde, mekteplerde ve meslek teşekküllerinde, gençler arasında ufak gruplar yapmak. Baş şehirde birkaç muharrirden mürekkip bir 'fikir stratejisi' bürosu kurmak. Bizim temsillerin dili ile.

- Evet ve her büyük dert ve mes'eledede temsil seferberliği " 28.

Halkevleri Temsil Şubeleri'nin çalışanları çoğunlukla cumhuriyet coşkusuyula dolu, tiyatro heveslisi gençlerden oluşan gönüllülerdir. Temsil giderleri *Halkevleri* bütçesinden karşılanır. *Temsil Şubeleri*'nde görev alanların hemen tamamı, *Kemalist* düşüncelerle kültürel kalkınmayı gerçekleştirecek bir nefer gibi görür kendini. *Adana Temsil Şubesi* üyelerinden bir gönüllü bu düşünceleri; "Türkiye'yi geri kalmışlıktan, *Kemalizm* aşkıyla yücelmiş, atalarımızın pak ve mübarek ahlâkiyle güçlenmiş gençlik kurtaracaktır. Düşünen gençlik, her alanda halkı uygulandıran, uyandıran gençlik. Düşüncelerimiz bu doğrultuda geliyordu. Tiyatroya bu açıdan yön vermeğe çalışıyorduk "29 biçiminde ifade eder.

Kadın oyuncu bulmakta önceleri güçlük çekilir başlangıçta *Temsil Şubeleri*'nde. Bu sorunun kökeninde de, çoğunlukla kumpanya, varyete gruplarıyla, çadır tiyatrolarındaki nahoş durumların katkısı vardır. Ancak zamanla bu sorun da aşılır. Önceleri kadın oyuncu gerektirmeyen temsiller vermek suretiyle, sonraları da halkevleri çevresinden hanımlar bulunarak çözülür. Bu bayanlar da genellikle memur, öğretmen gibi meslek sahibi, çalışan kadınlardır. Ayrıca basın ve bizzat *Halkevleri*'nce yapılan telkinler de etkili olur.

Adana Halkevi Temsil Şubesi'nin çalışanları, içlerinde yurt ve dünya çapında isim yapmış Abidin Dino, Aydın Gün, Saim Alpago, Ali Şen gibi sanatçıların da olduğu –saptanabildiği kadarıyla– şu gönüllülerden oluşur: Selahattin Bey, Vecihi (Turan Turanlı), Hamdi Paramyok, Yusuf Ayhan, Coşkun Güven, Hikmet Sıhay, Ahmet Yurdsal, Recep Tekeş, Said Özcan, Burhan Sadık, Nevzat B. Sümer, Muhiittin, Sadık, Hüseyin Zihni, Ahmet Türköz, Ferit Kumbaracı, Mehmet Doğan, Timur, Yümni, Abdullah Ziya, Ezher Zeki, Necmi Şenel, Avni, Ali, Ali Galip, Hasan Aytaç, Necip Yulgar, Şahin Bey, Nuri Özgün, Seyfi Koçak, İzzet Mutluöz, Zeki Üner, Ali Sayar, Fikri Sayar, Niyazi Günyaşar, Mazhar Erdoğan, Ahmet

²⁸ Abidin Dino, a.g.e., s: 14.

²⁹ Yusuf Ayhan, *Çukurova Albümü*, Adana 1979, s: 73.

İhsan, İhsan Ataç, Celal Barışkan, Hamid Yalçın, Nami Sarızeybek, İhsan Boştoplar, Hilmi Gürgel, Kemal Yavuzel, Veli Altunay, Suad Aymak, İsmail Atik, Rüstem Okur, Şahap Rıza Toy, B. Uluata, Sıtkı Uluata, Meryem Hanım, Behire Hanım, Muzaffer Hanım, Nuriye Üner, Bedia Hanım, Melahat Güvenç, Atiye Hanım, Türköz Hanım, Hatice Kaynak, Güldane Oflaz, Belkıs Rondan, Sevim Lokman, Müfide Kurçer, Mürüvvet Sümer Arslan, Sadiye Bercan ve diğerleri.

1940'lı yılların ikinci yarısında kadro yenilenir. Eskilerin yanında şu isimlerde yer alır: Muammer Gözalan, Murat Limerer, Mithat Soykam, Hikmet Hakoğlu, Hatice Mavii, Ahmet Yurdsal, Bedia Geygin, Ahmet Saraçoğlu, Hamiyet Aktoy, Rüstem Akam, Cemal Tertemiz, Cemal Vuruşkan, Necla Aktan, Tevfik Aktöz, Hamiyet Aktöz, Baha Atatekin, Ali Şen³⁰, Ömer Alçam, Hikmet Hakoğlu, Recep Tekeş, Talat Gözbak, Jale Güven, Kazım Beriko, Recep Coşar, Sultan Yetiker, Ahmet Gönen, Nihal İçlises, Rahmi Bayyam ve diğerleri.³¹

SONUÇ

İsmet İnönü Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni, Anadolu'nun ortasında kurulmuş bir köylü hükümeti olarak niteler. Ancak gerek dünya konjonktürü, gerekse ülke koşulları nedeniyle, köylü pek de gönenememiş, sözü edilen yüksek amaçlara, iddia edildiği ölçüde ulaşamamıştır. Halkevleri'ndeki köycülük hareketi de "Romantik Köycülük" ten öteye gidememiştir. Öte yandan, Cumhuriyet coşkusuyla ve Kemalist ilkeler ışığında, *Halkevleri*'nde çeşitli alanlarda, özellikle kültürel ve sanatsal alanlarda yapılan araştırmalar, incelemeler ve uygulamalar, hızla ve oldukça yoğun bir biçimde ciddi bir birikim oluşturmuştur. Özellikle tiyatro, müzik ve halk bilimi alanında sağlanan birikim, altmışlı yıllardan başlayarak, Türk Tiyatrosu'nun gelişim sürecine dikkate değer katkılarda bulunmuştur.

---

³⁰ Ali Şen 1950'lere doğru Adana'dan ayrılır ve İstanbul'a gider. Şansını denemek üzere Yeşilçam piyasasına girer.

³¹ Nurhan Tekerek, *a.g.e.*, s: 89-95.